

Μάρθα και Μαρία ως μοντέλα διακονίας

Νίκη Παπαγεωργίου

Περίληψη: Στην παρούσα εισήγηση, με αφετηρία τους δύο τύπους γυναικών, οι οποίοι απαντώνται στην περικοπή Λουκ. 10, 41-42, δηλαδή της *Μάρθας και της Μαρίας*, επιχειρείται η διερεύνηση των μορφών διακονίας που μπορούν να προσφέρουν οι γυναίκες στον εκκλησιαστικό χώρο. Οι δύο ευαγγελικές εικόνες της Μάρθας και της Μαρίας περιγράφουν δύο διαφορετικές αντιλήψεις για τη γυναίκα, οι οποίες με τη σειρά τους «προδιαγράφουν» μια συγκεκριμένη θέση και ανταποκρίνονται κατ'επέκταση σε συγκεκριμένους διακονικούς ρόλους. Η τυπολογική αυτή «ερμηνεία» των δύο γυναικείων «μοντέλων», που προέρχεται από τον κοινωνιολογικό και όχι από το βιβλικό χώρο, φιλοδοξεί να συμβάλλει στην κατανόηση των παραδοσιακών αλλά και στην ανάδειξη νέων διακονικών ρόλων που μπορούν να αναλάβουν οι γυναίκες στο σύγχρονο εκκλησιαστικό σώμα.

1. Εισαγωγή

Ίσως θα πρέπει εξ αρχής να διευκρινίσουμε ότι η διακονία δεν αφορά μόνο τις γυναίκες, αλλά και τους άνδρες, κληρικούς και λαϊκούς, αφού η διακονία συνιστά μια βασική συνιστώσα συγκρότησης του χριστιανικού βίου. Ο όρος μπορεί να χρησιμοποιείται για μια ευρεία γκάμα δράσεων και λειτουργιών από την πιο απλές, όπως η φροντίδα του ναού και της εύρυθμης λειτουργίας του και να εκτείνεται από την προσφορά αγάπης στον πάσχοντα συνάνθρωπο μέχρι τις πιο οργανωμένες ποικίλες μορφές κοινωνικής φροντίδας και κοινωνικού έργου στις εκκλησιαστικές κοινότητες. Χρησιμοποιείται όμως και ως τεχνικός όρος, προκειμένου να αποδώσει το θεσμικό ρόλο του διακόνου / διακόνισσας ως πρώτου βαθμού ιεροσύνης. Το ζήτημα της διακονίας έχει ενδιαφέρον γιατί υπόρρητα οδηγεί στη συζήτηση περί εξουσίας και η θεσμοποιημένη μορφή διακονίας «παίζει» με τη διεκδίκηση της εξουσίας. Η συζήτηση γίνεται πιο ενδιαφέρουσα όταν συνδέουμε τις γυναίκες με τη διακονία, γιατί απέναντι «στέκεται» συνήθως το ζεύγος [δίπολο], άνδρες / εξουσία. Συνήθως οι γυναίκες ταυτίζονται [συνδέονται] με την προσφορά διακονίας, ενώ οι άνδρες με την άσκηση εξουσίας.

Δεύτερο, η προσφορά και η φροντίδα με την οποία έχουν ταυτιστεί οι γυναίκες δεν είναι απαραίτητως μειωτική για τις ίδιες, αφού η φροντίδα μπορεί πράγματι να αποτελεί μια «γυναικεία υπόθεση». Σε πολλές έρευνες οι γυναίκες φαίνεται να υπερτερούν στην εθελούσια προσφορά και να αναδεικνύονται σε πλειοψηφία σε σχέση με τους άνδρες εθελοντές¹. Δραστηριοποιούνται μάλιστα με μεγαλύτερη συχνότητα στα πεδία των κοινωνικών υπηρεσιών και της υγείας². Οι έρευνες αναφέρονται επίσης στη λεγόμενη «γυναικεία φιλανθρωπία», που περιλαμβάνει εθελοντικές οργανώσεις των οποίων τα μέλη είναι αποκλειστικά γυναίκες, καθώς και μεικτές οργανώσεις που επικεντρώνονται σε θέματα σχετικά με τη γυναίκα³. Εξάλλου, η εμπειρική παρατήρηση δείχνει ότι χιλιάδες γυναίκες δραστηριοποιούνται εθελοντικά στις ενορίες και

¹ Βλ. ενδεικτικά, Π. Πολυζωΐδη, *Εθελοντισμός στην κοινωνική προστασία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006, σσ. 125-126, 133, 157.

² Βλ. K. Gaskin & J. D. Smith, *A New Civic Europe? A Study of the Extend and Role of Volunteering*, The National Volunteering Center, London, 1997, σ. 37.

³ Βλ. W. C., Richardson, *Women's Philanthropy. Untapped Resources, Unlimited Potential: An Opportunity for Philanthropy and Communities*, W. K. Kellogg Foundation, Battle Creek 2000.

βοηθούν στο φιλανθρωπικό έργο της Εκκλησίας, το οποίο μάλιστα έχει πολλαπλασιαστεί τα τελευταία χρόνια λόγω της κρίσης.

Το ζήτημα όμως της διακονίας των γυναικών στην Εκκλησία αναδεικνύεται σε φλέγον ζήτημα τα τελευταία χρόνια. Σε τι συνίσταται αυτή η διακονία και ποιες μορφές μπορεί να πάρει; Έχει βοηθητικό ή ουσιαστικό χαρακτήρα; Αφορά την προσφορά εθελοντικού έργου στο κοινωνικό έργο της Εκκλησίας ή μπορεί να αποκτήσει και έναν πιο θεσμικό χαρακτήρα; Είναι θεολογικό ή κοινωνικό ζήτημα; Κάποιοι θεωρούν ότι η εθελοντική προσφορά των γυναικών στο κοινωνικό έργο της Εκκλησίας και η φροντίδα για τη συντήρηση του χώρου είναι έργο των γυναικών. Οι δραστηριότητες αυτές θεωρούνται περίπου ως αυτονόητες για τη γυναικεία φύση. Είναι αρκετό όμως για να δικαιολογήσει [νομιμοποιήσει] τη συμμετοχή των γυναικών στο έργο της Εκκλησίας; Όμως αρκεί για την αναγνώριση της δικαιωματικής [ισότιμης] θέσης των γυναικών στην Εκκλησία; Είναι αρκετή όμως η έννοια(;) της φροντίδας να καλύψει τη θέση που αναλογεί στις γυναίκες στον εκκλησιαστικό χώρο; Μπορεί να καλύψει το εύρος των δυνατοτήτων και της γυναικείας προσφοράς; Ή μπορεί να περιλαμβάνει και πιο ηγετικούς ρόλους;

Η Καινή Διαθήκη, ως πρωτογενής πηγή αποτύπωσης της εμπειρίας των πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων προσφέρεται πάντα για την αναζήτηση ενός «οδηγού ζωής». Ιδιαίτερα η συνάντηση του Χριστού με τις γυναίκες, όπως γνωρίζουμε μέσα από την Καινή Διαθήκη, προσφέρει διάφορα μοντέλα διακονίας στον εκκλησιαστικό και όχι μόνο χώρο. Στο ζήτημα της διακονίας των γυναικών [αυτό], εντοπίζονται εκεί πολλά μοντέλα γυναικείων δραστηριοτήτων, οι οποίες εκφράζουν τις πολύπτυχες πτυχές της γυναικείας προσφοράς και της αξιοποίησης του γυναικείου δυναμισμού και δυναμικού. Γυναίκες όπως οι Μυροφόρες, η Σαμαρίτισσα, οι αδελφές του Λαζάρου Μάρθα και Μαρία, ιδιαίτερα βέβαια η Θεοτόκος, προσφέρουν ιδεατά μοντέλα δράσης για τις γυναίκες στον εκκλησιαστικό χώρο. Θα περιοριστούμε στο διπλό [διττό] μοντέλο της Μάρθας και της Μαρίας, το οποίο είναι χαρακτηριστικό για την αναμενόμενη θέση των γυναικών στην εκκλησιαστική κοινότητα και μέσα από την αντιθετική ή και συμπληρωματική διάσταση που εμπεριέχει μπορεί να συμβάλλει, κατά τη γνώμη μας, στην κατανόηση των λειτουργικών ρόλων των γυναικών και να συστήσει γυναικεία μοντέλα δράσης μέσα στην Εκκλησία.

Οι δύο ευαγγελικές εικόνες της Μάρθας και της Μαρίας περιγράφουν δύο διαφορετικές αντιλήψεις για τη γυναίκα οι οποίες με τη σειρά τους «προδιαγράφουν» μια συγκεκριμένη θέση και ανταποκρίνονται κατ' επέκταση σε διαφορετικούς ρόλους που καλείται να παίξει η γυναίκα στην ορθόδοξη Εκκλησία⁴. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως ιδεατοί τύποι, ως μοντέλα προκειμένου να προσεγγίσουμε καλύτερα τη θέση της γυναίκας στην Εκκλησία και το [διακονικό] ρόλο ή τους ρόλους που ανταποκρίνονται σ' αυτή τη θέση. Απαραίτητη διευκρίνιση θεωρείται ότι στο εγχείρημα αυτό δεν πρόκειται να κάνουμε μια βιβλική [ερμηνευτική] ανάγνωση της αντίστοιχης περικοπής αλλά μια απόπειρα κοινωνιολογικής ερμηνείας [ανάλυσης] με τη χρήση κοινωνιολογικών εργαλείων. Εάν ερμηνεύσουμε τυπολογικά τα δύο μοντέλα γυναικών μπορούμε να σχηματιστούμε την εικόνα της γυναίκας που απορρέει από το καθένα και κατά συνέπεια τη φύση και το περιεχόμενο [χαρακτήρα] του διακονικού έργου των γυναικών.

2. Μάρθα ή Μαρία;

⁴ Η σχετική περικοπή βρίσκεται στο Λουκ. 10, 41-42

Οι δύο τύποι της Μάρθας και της Μαρίας, όπως περιγράφονται στην ευαγγελική περικοπή του Λουκ. 10, 41-42 θα λέγαμε ότι αντιπροσωπεύουν [εκφράζουν] δύο αντίστοιχους κόσμους, δυο κοινωνίες: τη στατική, ιεραρχική και πατριαρχική παραδοσιακή κοινωνία και την ανοικτή, ισότιμη και συμμετοχική κοινωνία. Σε κάθε κοινωνία αντιστοιχεί μια συγκεκριμένη θέση της γυναίκας από την οποία απορρέουν μια σειρά ρόλων ή συμπεριφορών και διαμορφώνουν δύο διαφορετικούς τύπους [μοντέλα] γυναίκας. Ο τύπος της Μάρθας ταυτίζεται [εκφράζει] την παραδοσιακή θέση της γυναίκας, σύμφωνα με την οποία η γυναίκα ασχολείται με τα του οίκου της: νοικοκυριό, ανατροφή των παιδιών, φροντίδα του σπιτιού και της οικογένειας και να συντηρεί τον παραδοσιακό ρόλο που τη θέλει αποκομμένη από τα εξωτερικά πράγματα, τα πράγματα της κοινότητας. Ο τύπος αυτός ανταποκρίνεται στις παραδοσιακές κοινωνικές δομές σύμφωνα με τις οποίες οι γυναίκες δεν έχουν λόγο στα δημόσια πράγματα, δεν μιλούν και σιωπούν στο δημόσιο χώρο, καλύπτουν ακόμη και το κεφάλι. Οι αποφάσεις που λαμβάνουν είναι σχετικές [αφορούν] με τις «έσω» υποθέσεις (ιδιωτικές), το νοικοκυριό και την ανατροφή των παιδιών, ενώ οι «έξω» υποθέσεις (δημόσιες), διοικητικές και οικονομικές αρμοδιότητες, αφορούν τον άνδρα. Μένουν «κρυμμένες» στην κουζίνα του σπιτιού, ταυτισμένες με αναγκαίες μεν, υποδεέστερες όμως εργασίες και ρόλους, χωρίς δυνατότητα μόρφωσης ή οποιασδήποτε δυνατότητας κοινωνικής συμμετοχής⁵.

Βασικό χαρακτηριστικό των παραδοσιακών κοινωνιών είναι η διάκριση και η ιεράρχηση [θέσεων και ρόλων] με τη σειρά της οδηγεί στην ανισότητα με αποτέλεσμα την υποταγή και υποτέλεια κάποιων ομάδων απέναντι σε κάποιες άλλες. Έτσι παρατηρείται διάκριση κατά τάξεις, διάκριση κατά ηλικίες, διάκριση κατά φύλα. Η διάκριση των φύλων ανταποκρίνεται στη διάκριση του χώρου σε «δημόσιο» και «ιδιωτικό». Η «οικιακότητα», ο «ιδιωτικός» χώρος αποτελεί τη «γυναικεία σφαίρα», χώρο αυτονομίας των γυναικών. Ο «δημόσιος» χώρος αποτελεί το πεδίο δράσης των ανδρών. Όταν αναφερόμαστε στον ιδιωτικό χώρο εννοούμε το χώρο της οικίας, χώρο συγκέντρωσης και λειτουργίας της οικογένειας. Αντίθετα ο δημόσιος χώρος είναι ο χώρος της αγοράς, χώρος που κινείται και δραστηριοποιείται ο άνδρας. Η διάκριση των δύο σφαιρών και κατ' επέκταση των δύο φύλων δημιουργεί ιεράρχηση και ανισοτιμία. Ο άνδρας κυριαρχεί, η γυναίκα απαξιώνεται και υποτάσσεται. Ο άνδρας είναι για τις ανώτερες δουλειές, όπως είναι η διοίκηση και η ανάληψη θέσεων στο δημόσιο χώρο, η γυναίκα είναι για τις κατώτερες δουλειές, το σπίτι, το νοικοκυριό και η ανατροφή των παιδιών. Έτσι, αποτυπώνεται μια συγκεκριμένη θέση της γυναίκας από όπου απορρέουν και αντίστοιχοι ρόλοι: σύζυγος, μητέρα, κόρη. Κύριο έργο τους είναι η εξυπηρέτηση της οικογένειας: η γέννηση και η φροντίδα των παιδιών και η διευκόλυνση της ζωής του άνδρα της (ι. Χρυσόστομος).

Ο τύπος της Μαρίας εκφράζει μια περισσότερο συμμετοχική και ανοικτή κοινωνία, όπου οι γυναίκες βγαίνουν στον «έξω» [δημόσιο] χώρο και βρίσκουν τη θέση τους στο πλάι των ανδρών, ασκούν ποικίλους ρόλους, προσφέρουν και διακονούν στην κοινότητα, ανάλογα με τα χαρίσματά τους. Παραπέμπει περισσότερο τις σύγχρονες γυναίκες, οι οποίες διεκδικούν μια ισότιμη θέση στην κοινωνία μαζί με τους άνδρες και ασκούν ποικίλους ρόλους και προσφέρουν ποικίλες υπηρεσίες σε πολλά επίπεδα της σύγχρονης ζωής: πολιτικό, οικονομικό, εργασιακό, εκπαιδευτικό. Η εικόνα της Μαρίας, η οποία κάθεται στα πόδια του Χριστού και τον ακούει, διευρύνει και εμπλουτίζει τις δυνατότητες της γυναίκας να ασκήσει διάφορους ρόλους και να διακονήσει με ποικίλους τρόπους την Εκκλησία. Εκφράζει την απόπει-

⁵ Βιβλιογραφία σχετική με τη θέση της γυναίκας στην ύστερη αρχαιότητα ή τη θέση της γυναίκας στην ιουδαϊκή κοινωνία.

ρα της γυναίκας να λειτουργήσει ως πλήρες και ισότιμο μέλος της νέας κοινωνίας που ο ίδιος ο Χριστός εγκαινιάζει και πραγματώνει.

Ο τύπος της Μάρθας που εκφράζει την παραδοσιακή αντίληψη για τις γυναίκες, εμφανίζεται ως ανεπαρκής και «αδικεί» τη γυναίκα, γι' αυτό και αντιμετωπίζεται σκωπτικά από τον Χριστό. Αντίθετα, ο Χριστός επαινεί την Μαρία και προκρίνει την αναζήτηση και την κατάκτηση μιας ισότιμης θέσης εκ μέρους της γυναίκας σε οντολογικό- χαρισματικό επίπεδο σε πρώτη φάση, και γιατί όχι σε κοινωνικό-θεσμικό επίπεδο, τουλάχιστον στο πλαίσιο της κοινότητας, σε δεύτερη φάση.

3. Η υπεροχή της Μάρθας έναντι της Μαρίας στον εκκλησιαστικό χώρο

Σε εφαρμογή της νέας κοινωνίας που εγκαινιάζει ο Χριστός, στην πρώτη Εκκλησία [πρώτες χριστιανικές κοινότητες] καταγράφεται την πολύμορφη διακονία των γυναικών. [Μελετώντας τη δομή και τη λειτουργία των πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων παρατηρούμε [καταγράφονται] ποικίλες διακονίες και λειτουργήματα (ανάλογα με του άντρα) και την οδήγησε στο να παίζει έναν ενεργό ρόλο στην πρώτη Εκκλησία.] Στα πρώιμα χρόνια της ιστορίας της η Εκκλησία βίωσε στο μέτρο του δυνατού την ισοτιμία και την ενότητα ανδρών και γυναικών και αξιοποίησε [αξιοποιήθηκαν] με τον καλύτερο για την εποχή τρόπο τις δυνατότητες και τα χαρίσματα των γυναικών. Πλάι στον παραδοσιακό ρόλο της συζύγου και της μητέρας, οι γυναίκες αναλαμβάνουν στην πρώτη Εκκλησία και άλλους ρόλους ή λειτουργήματα [διακονίες], διόλου αυτονόητα για την εποχή εκείνη, όπως της περιοδεύουσας ιεραποστόλου, της χαρισματούχου προφήτιδας, της διδασκάλισσας, της κοινωνικής εργάτριας⁶. Η ύπαρξη επιπλέον του θεσμού των Διακονισσών στην αρχαία Εκκλησία προσδίδει μια θεσμική αναβάθμιση στη θέση της γυναίκας εκείνης της εποχής.

Σταδιακά, όμως, στο μέτρο που η Εκκλησία «συμμορφώνεται» με την περιρρέουσα κοινωνική συνθήκη, συσχηματίζεται και «μεταβάλλεται» σε κόσμο, η πολύμορφη διακονία των γυναικών περιστέλλεται για να ταυτιστεί εν τέλει με αυτό που η κοινωνία «απαιτεί» από αυτήν: να ασχολείται με τα του οίκου της και όχι με αυτά της κοινότητας και ευρύτερα της κοινωνίας. Παρά την ισότιμη θέση των δύο φύλων σε οντολογικό – χαρισματικό επίπεδο, η θέση όμως που καταλαμβάνουν οι πιστοί στο εκκλησιαστικό σώμα αντιστοιχεί σιγά σιγά και βαθμιαία τη θέση που έχουν στην κοινωνία και τους ρόλους που αναλαμβάνουν. Πολύ σύντομα, απαγορεύτηκε στις γυναίκες να ομιλούν και να διδάσκουν, ερμηνεύοντας μονομερώς τα χωρία του Αποστόλου Παύλου που προαναγγέλλουν, μαζί με την ιεραρχική υποταγή της γυναίκας στον άνδρα, την υποχρεωτική σιωπή της στο χώρο της δημόσιας λατρείας και την κάλυψη της κεφαλής της. Οι ρόλοι της διδασκάλισσας και της προφήτιδας που αποδίδονται στη γυναίκα στην πρώτη Εκκλησία γρήγορα παραχωρούν τη θέση τους σε μια παθητική συμμετοχή που περιορίζεται στις πρακτικές φροντίδες, που είναι απαραίτητες για την πραγματοποίηση των τελουμένων στη λατρεία. Ο ρόλος της διακόνισσας μετατοπίζεται στην κοινωνική φροντίδα και βαθμιαία εκφυλίζεται.

Η θέση αυτή ενισχύεται και εδραιώνεται ιδιαίτερα μετά τον 4^ο αι. μ.Χ. Εκτός από τις Παύλειες και μεταγενέστερες απαγορεύσεις για τη γυναίκα, από τον 4^ο αι. απαγορεύτηκε αυστηρά να βαπτίζουν, να υπηρετούν στο Ιερό ή να ψάλλουν στην εκκλησία. Αυτό έχει σχέση και με την αναδιάταξη του χώρου σε δημόσιο και ιδιωτικό. Όσο η Εκκλησία «ανήκε» στον ιδιωτικό χώρο, ούσα καταδιωκόμενη και «περιθωριακή» αναπτύσσονται από τα μέλη της διάφοροι ρόλοι ανεξαρτήτως φύλου

⁶ Στην Ρωμ. 16, 1-16 η Φοίβη αποκαλείται διάκονος, η Πρίσκιλλα συνεργός και η Ιουνία απόστολος.

και η συμμετοχή όλων είναι ουσιαστική και πραγματική. Όταν η Εκκλησία λόγω της επίσημης αναγνώρισης (313 μ.Χ.) γίνεται μέρος του δημοσίου χώρου και ταυτίζεται με αυτόν, αποδέχεται τη διάκριση των κοινωνικών ρόλων και αναπαράγει την επικρατούσα κοινωνική ιεράρχηση. Γι αυτό και η στάση της απέναντι στις γυναίκες εμφανίζεται αντιφατική.

Με την καθιέρωση του νηπιοβαπτισμού, ιδιαίτερα μετά τον 4^ο αι., οι διακόνισσες ανέλαβαν το κοινωνικό έργο της Εκκλησίας. Ο θεσμός αυτός ανθεί ιδιαίτερα την εποχή των μεγάλων Πατέρων (5^ο αι.) με πιο γνωστή τη διακόνισσα Ολυμπιάδα, συνεργάτιδα και δεξί χέρι του ι. Χρυσοστόμου. Οι τομείς της γυναικείας διακονίας είναι πολλοί και εκτείνονταν στο ποικίλο κοινωνικό και φιλανθρωπικό έργο της Εκκλησίας που περιλάμβανε πλήθος δραστηριοτήτων ιδιαίτερα την περίοδο των πρώτων βυζαντινών χρόνων. Οι διακόνισσες εργάζονταν στα εκκλησιαστικά νοσοκομεία και τα φιλανθρωπικά ιδρύματα. Φρόντιζαν τους ασθενείς, τους ενδεείς, τους φυλακισμένους και τους γέροντες. Ήταν υπεύθυνες επίσης για το ιεραποστολικό, κατηχητικό και διδακτικό έργο που αφορούσε τις χριστιανές γυναίκες. Στους ναούς επέβλεπαν την τάξη, έδιδαν το σύνθημα της συμμετοχής των γυναικών στο «υποψάλλειν» του εκκλησιάσματος και έκαναν την αρχήν του «φιλήματος της ειρήνης» ανάμεσα σε αυτές. Επίσης στις πηγές αναφέρεται η ενεργός συμμετοχή τους στο «σαβάνωμα», στην κηδεία και στον ενταφιασμό των νεκρών χριστιανών γυναικών καθώς και στην παραμυθία των συγγενών τους.

Με την πάροδο όμως των αιώνων, ο θεσμός των διακονισσών μοιραία εξασθενεί και φθίνει. Υφίσταται τις κοινωνικές επιδράσεις που υφίσταται ολόκληρη η Εκκλησία. Οι γυναίκες περιορίζονται όλο και πιο πολύ στον ιδιωτικό χώρο και προβάλλονται περισσότερο τα πρότυπα της καλής μητέρας και συζύγου που συνδέουν τη γυναίκα με την οικογένεια και τον οικιακό χώρο, παρά το πρότυπο της κοινωνικής εργάτριας που συνδέεται με τη «δημόσια» προσφορά.

Προϊόντος του χρόνου και με τη θεσμοποίηση να εμπεδώνεται στο χώρο της Εκκλησίας, η Εκκλησία αποδέχεται τους διακριτούς ρόλους άνδρα και γυναίκας, όπως τους αποδέχεται και η κοινωνία. Η Εκκλησία παύει να λειτουργεί ως «εξωκοινωνότητα» που προβάλλει τα δικά της πρότυπα ζωής και μεταβάλλεται σε «εσωκοινωνότητα», όπου αποτυπώνεται πάνω της η πατριαρχική και ιεραρχική δομή της κοινωνίας⁷. Το πνεύμα που θα επικρατήσει τον 4^ο αι. δεν θα είναι το πνεύμα της ισοτιμίας και της ισότητας που απηχεί η πρώτη εκκλησιαστική κοινότητα, αλλά το πατριαρχικό και ιεραρχικό πνεύμα. Η Εκκλησία, όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις δεν κατάφερε να επηρεάσει και να αλλάξει την κοινωνία, αντίθετα επηρεάστηκε από αυτήν και προσαρμόστηκε σ' αυτήν. Η ισοτιμία μεταξύ του άνδρα και της γυναίκας, αν και όταν αναγνωρίζεται⁸, ερμηνεύεται σωτηριολογικά και εσχατολογικά χωρίς να έχει περάσει στη συνείδηση του εκκλησιαστικού πληρώματος.

Έτσι, βαθμιαία το έργο της Εκκλησίας με όλες του τις διαστάσεις, ποιμαντικές, διοικητικές, κοινωνικές και εκπαιδευτικές συγκεντρώνεται θεσμικά στα χέρια των ανδρών και μάλιστα των κληρικών, αφήνοντας στην άκρη τις γυναίκες. Στη διάρθρωση και κατανομή του εκκλησιαστικού έργου, όπως εκφράζεται μέσα από τους διάφορους τομείς, οι γυναίκες παραμένουν μακριά από θέσεις ευθύνης, αποκλεισμένες από το διοικητικό σώμα της εκκλησίας. Ιδιαίτερα στο πρωτογενές διοικητικό επίπεδο που αποτελούν οι ενορίες οι γυναίκες αναλαμβάνουν πολλά και ποικίλα καθήκοντα και θεωρούνται ικανές για τη διαχείριση σημαντικού έργου, ιδιαίτερα στον τομέα της κοινωνικής φροντίδας και της κατήχησης. Είναι όμως απού-

⁷ Βλ. σχετικά, Γ. Μαντζαρίδη, *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*, Θεσσαλονίκη

⁸ Βλ. Ιω. Πέτρου, «Το γυναικείο ζήτημα και η εκκλησιαστική παράδοση», *ΕΠΕΠΘΣ*, τ. 10, Θεσσαλονίκη 2000, 221-237

σες από το σχεδιασμό και τα λεγόμενα κέντρα λήψης αποφάσεων που αφορούν το έργο της ενορίας ή της μητρόπολης στην οποία ανήκουν.

Έτσι, ενώ η κοινωνία αλλάζει, η Εκκλησία παραμένει σε ένα κλειστό κοσμοείδωλο παραδοσιακού τύπου, όπου οι θέσεις και οι ρόλοι των δύο φύλων είναι αυστηρά προσδιορισμένοι. Κατά συνέπεια, η διακονική προσφορά των γυναικών περιορίζεται στους παραδοσιακούς τομείς (διδασκαλία, κατήχηση, κοινωνικό έργο) χωρίς να υπάρχει η αντίστοιχη θεσμική αναγνώριση. Αν και η θρησκευτικότητα των γυναικών είναι πιο έντονη σε σχέση με τους άνδρες και η παρουσία τους σημαντική για τη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας, η δραστηριότητά τους περιορίζεται σε δευτερεύοντες ρόλους. Στη Σκιαθίτικη κοινωνία του τέλους του 19^{ου} αι., για παράδειγμα, παίρνουμε μια «γεύση» της βοηθητικής παρουσίας των γυναικών στο έργο του ιερέα. Στις λειτουργίες των εξωκκλησιών, όπως περιγράφεται στα έργα του Παπαδιαμάντη, οι γυναίκες θα σκουπίσουν το ναό και το προαύλιο, θα φέρουν το λάδι στα καντήλια κλπ. Η εικόνα αυτή δεν απέχει πολύ από μια σύγχρονη περιγραφή του έργου των γυναικών που κυκλοφορεί στο διαδίκτυο.

Σύμφωνα με κυρίαρχες απόψεις, που κυκλοφορούν ακόμη και στο διαδίκτυο, το έργο των γυναικών περιορίζεται στον καθαρισμό και την ευπρέπεια του ναού, και ασχολείται με τα «απλά και καθημερινά του λατρευτικού έργου της ενορίας», όπως, να ζυμώσει πρόσφορα, να φροντίσει την οργάνωση εορτών, να ετοιμάσει την αρτοκλασία, να δώσει στον ιερέα το δίπτυχο της οικογένειας, να φροντίσει για τις κηδείες και τα μνημόσυνα των κεκοιμημένων. Φαίνεται ότι η διακονία της γυναίκας περιορίζεται στις βοηθητικές εργασίες, χωρίς να της δίνεται η δυνατότητα να αξιοποιήσει τα talέντα της. Με αυτούς τους όρους, η Εκκλησία θεωρείται προέκταση του οίκου. Σε αυτή την περίπτωση, οι γυναίκες θεωρούνται υπεύθυνες για τη φροντίδα του ναού και των σχετικών με αυτόν, και κατά προέκταση τη φροντίδα του κοινωνικού έργου της Εκκλησίας, πολλές φορές βέβαια χωρίς θεσμική ή άλλη αναγνώριση.

4. Προς αναζήτηση της Μαρίας;

Η αξιοποίηση των γυναικών όπως και ευρύτερα των λαϊκών συνιστά μια δυναμική προοπτική για την Εκκλησία⁹. Η πρόταση αυτή δεν αποτελεί καινούργιο «τόπο», εφόσον σε κατά καιρούς σχετικές ορθόδοξες διασκέψεις και συνέδρια διαπιστώνεται η ανάγκη για αξιοποίηση των γυναικείων χαρισμάτων στο κατηχητικό, διδακτικό, φιλανθρωπικό, μορφωτικό και διοικητικό έργο της Εκκλησίας¹⁰.

Πιο συγκεκριμένα, θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε σε κάποιες προτάσεις τη δυνατότητα αξιοποίησης του γυναικείου δυναμικού στον εκκλησιαστικό χώρο. Τα έργα που μπορούν να αναλάβουν οι γυναίκες είναι:

- 1) Αναβίωση του θεσμού των διακονισσών
- 2) εκκλησιαστική διοίκηση, συμμετοχή σε σώματα λήψης αποφάσεων σε επίπεδο ενορίας, μητρόπολη και εθνικής Εκκλησίας, παιδεία και χριστιανική αγωγή σε όλα τα επίπεδα,

⁹ Δήμητρας Κούκουρα, *Η θέση της γυναίκας στην Ορθόδοξη ο.π.*, σ. 64, Καίτης Χιωτέλλη, «Η θέση της γυναίκας στην ορθόδοξη Εκκλησία», *Σύναξη*, τ. 36, Οκτ.-Δεκ. 1990, σ. 33-45.

¹⁰ Βλ. ιδιαίτερα το Διορθόδοξο Θεολογικό Συνέδριο της Ρόδου (1988), αλλά και τα Συνέδρια στη Δαμασκό (1996) και στην Κωνσταντινούπολη (1997), ενταγμένα στο πλαίσιο του Π.Σ.Ε., σχετικά με τη θέση των γυναικών στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Τα πρακτικά των συνεδρίων αυτών έχουν εκδοθεί στα, Αρχιμ. Γενναδίου Λυμούρη (επιμ.), *Η θέσις της γυναίκας εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών*, Διορθόδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, (Ρόδος, 30 Οκτωβρίου – 7 Νοεμβρίου 1988), Τέρτιος, Κατερίνη 1994, και Κυριακής Καριδογιάννη – Fitzgerald, *Orthodox Women Speak. Discerning the "Signs of Times"*, WCC Geneva – Holy Cross Press Brookline Massachusetts 1999.

- 3) κοινωνική μέριμνα
- 4) πνευματική καθοδήγηση εγγάμων ζευγαριών και οικογενειών, προπαρασκευή για το βάπτισμα,
- 5) εργασία με νέους,
- 6) αναγνώστριες και ψάλτριες
- 7) αγιογράφοι,
- 8) εκπροσώπηση στην οικουμενική κίνηση,
- 9) δημοσιεύσεις και επικοινωνία¹¹.

Σημειωτέον, ότι οι προτάσεις δεν είναι δικές μου, αλλά προέρχονται από το Διορθόδοξο Συνέδριο της Ρόδου το 1988, πριν από είκοσι πέντε περίπου χρόνια, οι οποίες βέβαια ουδέποτε έγιναν πράξη επίσημα¹².

Η δυνατότητα ανάληψης διοικητικών ρόλων και άσκησης ποικίλων διακονημάτων από τις γυναίκες προϋποθέτει ανανέωση της δομής και του χαρακτήρα της εκκλησιαστικής διοίκησης και προσανατολισμό σε ένα περισσότερο δημοκρατικό και αποκεντρωτικό τρόπο. Προϋποθέτει ακόμη επανεκτίμηση της λειτουργίας του εκκλησιαστικού θεσμού στη βάση των διακονημάτων και των χαρισμάτων και όχι στη βάση της θεσμικής εξουσίας δεδομένου ότι τους τελευταίους αιώνες, η θεσμική διάσταση φαίνεται να έχει μεγαλύτερο βάρος από τη χαρισματική διάσταση στον τρόπο λειτουργίας του σώματος της Εκκλησίας. Με αυτές τις προϋποθέσεις, θα επανεκτιμηθεί η γυναικεία άποψη για τον κόσμο, η οποία με τη ιδιαιτερότητά της μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην καλύτερη διαχείριση των ζητημάτων που αφορούν ολόκληρο το σώμα των πιστών που συνιστά την Εκκλησία. Σε μια πιο δημοκρατική εκκλησιαστική δομή όλοι θα έχουν θέση, κληρικοί και λαϊκοί, άνδρες και γυναίκες. Η συμμετοχή σ' ένα τέτοιο σώμα δεν θα εξαρτάται από το φύλο, αλλά από τις δυνατότητες και τα χαρίσματα του καθενός¹³.

Είναι ιδιαίτερη ανάγκη στην εποχή μας να γίνουν πράξη τα λόγια του Απ. Παύλου και η κοινωνία το χρειάζεται η Εκκλησία να μην τα ερμηνεύει εσχατολογικά-χαρισματικά. Πρέπει να εμπιστευτεί τη γυναίκα, να της αποδώσει τη θέση που διατείνεται ότι έχει, να αξιοποιήσει τα χαρίσματα της γυναικείας προσωπικότητας, όπως τα αξιοποιεί ήδη η κοινωνία. Είναι ανάγκη η Εκκλησία να αναγνωρίσει τις δυνατότητες της γυναίκας, τα ταλέντα της και τα χαρίσματά της και να της προσφέρει «πεδίο δράσης». Πολλές φορές εκείνο που μετράει είναι η ουσιαστική αναγνώριση των δυνατοτήτων της γυναίκας και όχι η τυπική κατάκτηση ρόλων. Οι γυναίκες πολλές φορές έχουν αδικηθεί στη συνείδηση του εκκλησιαστικού σώματος. Η Εκκλησία πρέπει να δείξει εμπιστοσύνη στη φύση και τις δυνατότητες της γυναίκας.

Η αξιοποίηση των δύο μοντέλων προσφέρει απεριόριστες δυνατότητες τόσο στην Εκκλησία ώστε να αξιοποιήσει την πλούσια προσφορά των γυναικών σε όλα τα επίπεδα, όσο και στις ίδιες τις γυναίκες να προσφέρουν από τη θέση που επιθυμούν την πολύπλευρη διακονία τους στην Εκκλησία. Και όπως επισημαίνει ο π. Γεώργιος Φλωρόφσκι, «Η διάκριση βασίζεται στην πνευματική αντίληψη, σε ένα είδος πνευματικής διορατικότητας. Αφενός, ολοκάθαρα, «ενός εστί χρεία». Αφετέρου, «ο κόσμος που θα έρθει» είναι αναμφίβολα κόσμος αιώνιας μνήμης και όχι αιώνιας λη-

¹¹ (Φύλο και θρησκεία σ. 463-464)

¹² Αρχιμ. Γεναδίου Λυμούρη (επιμ.), *Η θέσις της γυναικός εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών*, ο.π., σ. 38.

¹³ Βλ. Ιωάννη Πέτρου, *Χριστιανισμός και κοινωνία*, ο.π., σ. 403, Δημήτρας Κούκουρα, *Η θέση της γυναίκας στην Ορθόδοξη Παράδοση και άλλα μελετήματα Οικουμενικού Προβληματισμού*, Κορηλία Σφακιανάκη, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 34-35

σμονιάς. Υπάρχει η «αγαθή μερίδα», «ήτις ουκ αφαιρεθήσεται». Και την παίρνει και η Μάρθα και όχι μόνον η Μαρία»¹⁴.

¹⁴ Γεωργίου Φλορόφσκι, *Χριστιανισμός και Πολιτισμός*, μτφ. Ν. Σ. Πουρναρά, Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008 (α' εκδ. 1982), σελ. 162